

پایش ملی
محیط کسب و کار ایران
پاییز ۱۳۹۵

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران
مرکز آمار و اطلاعات اقتصادی

فهرست مطالب

مقدمه.....	۵
چکیده.....	۷
بخش اول: روش شناسی گزارش	۸
معرفی مؤلفه‌های طرح پایش.....	۸
طرح نمونه‌گیری.....	۱۲
محاسبه شاخص‌ها و زیرشاخص‌های محیط کسب و کار.....	۱۵
آشنایی با نظریه عمومی کارآفرینی شین.....	۱۶
بخش دوم: جداول آماری، نمودارها و تحلیل آماری	۱۷
شاخص ملی محیط کسب و کار.....	۱۷
شاخص بخشی محیط کسب و کار.....	۱۷
شاخص استانی محیط کسب و کار.....	۱۸
شاخص محیط کسب و کار بر اساس رشته فعالیت اقتصادی.....	۲۰
شاخص محیط کسب و کار به تفکیک مؤلفه‌های پیمایشی و اتاق‌ها.....	۲۱
شاخص ملی محیط کسب و کار بر اساس مدل کارآفرینی شین.....	۲۳

مقدمه

محیط کسب و کار به مجموعه عواملی گفته می‌شود که بر عملکرد یا اداره بنگاه‌های اقتصادی مؤثر هستند اما تقریباً خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها قرار دارند؛ عواملی نظیر قوانین و مقررات، میزان بارندگی، فرهنگ کاری در یک منطقه و ... که در کشورها و مناطق جغرافیایی گوناگون، در هر رشته کاری و نیز در طول زمان متفاوت هستند. امروزه، بهبود محیط کسب و کار یکی از مهمترین راهبردهای توسعه اقتصادی در هر کشور به شمار می‌رود و علاوه بر آن هر چه محیط کسب و کار در یک کشور شرایط بهتری داشته باشد، بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی بیشتر و هر چه بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی در جامعه‌ای بیشتر باشد، عملکرد اقتصاد آن کشور و خلق ارزش و ثروت در آن جامعه نیز بیشتر می‌شود. با این حال بهبود محیط کسب و کار، نیازمند برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مطلوب است که دستیابی به این مهم نیز نیازمند وجود فرآیندی مستمر برای پایش و سنجش وضعیت محیط کسب و کار در هر کشور است.

در همین راستا و در سال ۱۳۹۰، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار را تصویب کردند. به موجب ماده ۴ این قانون: «اتاق‌ها موظفند به منظور اطلاع سیاست‌گذاران از وضعیت محیط کسب و کار در کشور، شاخص‌های ملی محیط کسب و کار در ایران را تدوین و به‌طور سالانه و فصلی حسب مورد به تفکیک استان‌ها، بخش‌ها و فعالیت‌های اقتصادی، سنجش و اعلام نمایند». اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران با همکاری کارشناسان مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (که تجربه اجرای ۶ سال مطالعه محیط کسب و کار در جامعه محدود را داشته‌اند) و در قالب اجرای یک طرح پژوهشی در سال ۱۳۹۴، نسبت به شناسایی و معرفی شاخص‌های ملی پایش محیط کسب و کار اقدام نمود و اجرای طرح ملی پایش محیط کسب و کار در اواخر سال ۱۳۹۵ را با همکاری اتاق‌های تعاون و اصناف ایران در دستور کار خود قرارداد.

گزارش حاضر، اولین گزارش فصلی است که اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران بر اساس روش توسعه‌یافته مورد استفاده مرکز پژوهش‌های مجلس و با رویکرد تلفیق داده‌های پیمایشی با داده‌های آماری بر اساس نظریه عمومی کارآفرینی شین^۱ ارائه نموده است. در این گزارش، داده‌های پیمایشی حاصل از ادراک‌سنجی از وضعیت مؤلفه‌های محیط کسب و کار کشور در پاییز ۱۳۹۵، از ۸۲۰ فعال اقتصادی زیرمجموعه سه اتاق و با استفاده از پرسشنامه الکترونیکی جمع‌آوری شده و داده‌های آماری نیز از منابع آماری رسمی کشور تهیه و مورد استفاده قرار گرفته‌اند. لازم به ذکر است در اولین اجرای این طرح، نرخ تکمیل پرسشنامه پیمایشی کمتر از حدنصاب لازم برای امکان تعمیم نتایج بوده است.

امید است نتایج این طرح بتواند نقشه راه روشنی برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در جهت بهبود محیط کسب و کار کشور فراهم آورد.

چکیده

نتایج پایش ملی محیط کسب و کار ایران در پاییز ۱۳۹۵، رقم ۵/۸۶ (نمره بدترین ارزیابی ۱۰ است) را به عنوان شاخص ملی به دست می‌دهد که اندکی بهتر از وضعیت این شاخص در آخرین ارزیابی مرکز پژوهش‌های مجلس در تابستان ۱۳۹۵ (با میانگین ۵/۹۳) بوده است. همچنین این ارزیابی بیانگر آن است که از نظر فعالان اقتصادی مشارکت‌کننده در این پایش، محیط کسب و کار ایران در پاییز ۱۳۹۵ در مقایسه با ارزیابی مرکز پژوهش‌های مجلس در فصل مشابه سال قبل نیز (پاییز ۱۳۹۴ با میانگین ۶/۰۴ از ۱۰) اندکی مساعدتر شده است.

در پاییز ۱۳۹۵، فعالان اقتصادی مشارکت‌کننده در این پایش، سه مؤلفه: ۱- دشواری تأمین مالی ۲- بی‌ثباتی و غیرقابل پیش‌بینی بودن قیمت‌ها (مواد اولیه و محصولات) و ۳- بی‌ثباتی سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب و کار را نامناسب‌ترین و سه مؤلفه: ۱- محدودیت دسترسی به برق، ۲- محدودیت دسترسی به سوخت (گاز، گازوئیل و...) و ۳- محدودیت‌های دسترسی به ارتباطات (تلفن همراه و اینترنت) را مناسب‌ترین مؤلفه‌های محیط کسب و کار کشور نسبت به سایر مؤلفه‌ها ارزیابی نموده‌اند.

همچنین براساس یافته‌های این طرح در پاییز ۱۳۹۵، استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، کردستان و ایلام به ترتیب دارای بدترین وضعیت محیط کسب و کار و استان‌های مازندران، تهران و گیلان به ترتیب دارای بهترین وضعیت محیط کسب و کار نسبت به سایر استان‌ها ارزیابی شده‌اند. قابل ذکر است که عدد شاخص برای حدود ۷۵ درصد استان‌های کشور از رقم شاخص ملی فضای کسب و کار بالاتر بوده که نشانگر وضعیت نامناسب این شاخص در اکثر استان‌ها نسبت به شاخص ملی است.

براساس نتایج این پایش در پاییز ۱۳۹۵، وضعیت محیط کسب و کار در بخش صنعت در مقایسه با دو بخش کشاورزی و خدمات نامناسب‌تر ارزیابی شده و در بین رشته‌های فعالیت‌های اقتصادی نیز رشته فعالیت عمده‌فروشی و خرده‌فروشی، تعمیر وسایل ... (صادرات و واردات) و رشته فعالیت مالی و بیمه نیز به ترتیب بدترین و بهترین وضعیت کسب و کار را در مقایسه با سایر رشته‌های فعالیت‌های اقتصادی در کشور داشته‌اند.

براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین، شاخص ملی محیط کسب و کار ایران نیز در پاییز ۱۳۹۵، رقم ۶/۱۳ (عدد ۱۰ بدترین ارزیابی است) را نشان می‌دهد به طوری که میانگین ارزیابی محیط اقتصادی رقم ۶/۰۶ و میانگین ارزیابی محیط نهادی رقم ۶/۱۹ است. نگاه اجمالی نشان می‌دهد که محیط جغرافیایی با رقم ۴/۳۹ و محیط مالی با رقم ۸/۱۱ به ترتیب مساعدترین و نامساعدترین محیط‌ها براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین بوده‌اند.

در ادامه این گزارش، روش‌شناسی انجام این پایش، جداول و نمودارهای آماری به همراه تحلیل نتایج به طور مبسوط شرح داده شده است.

بخش اول: روش‌شناسی گزارش

مطابق با ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار، اتاق‌ها موظف هستند به منظور اطلاع سیاست‌گذاران از وضعیت محیط کسب و کار در کشور، شاخص‌های ملی محیط کسب و کار در ایران را تدوین و به‌طور سالانه و فصلی حسب مورد به تفکیک استان‌ها، بخش‌ها و فعالیت‌های اقتصادی، سنجش و اعلام نمایند. مطابق با همین مأموریت، مرکز آمار و اطلاعات اقتصادی اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران با همکاری اتاق‌های اصناف و اتاق تعاون ایران اقدام به برنامه‌ریزی به منظور جمع‌آوری اطلاعات و محاسبه شاخص ملی پایش محیط کسب و کار ایران بر اساس ۷۰ مؤلفه بدست آمده از نتایج اجرای طرح مطالعاتی در همین خصوص، کرده است. در این روش برای محاسبه ۲۸ مؤلفه پیمایشی از طریق تکمیل اطلاعات پرسشنامه نمونه از سراسر کشور از روش‌های نمونه‌گیری استفاده شده است. و همچنین برای مؤلفه‌های آماری از منابع اطلاعاتی و آمار رسمی کشور استفاده شده است که در نهایت، شاخص‌های ملی پایش محیط کسب و کار ایران به تفکیک ملی، استان، بخش‌های عمده و رشته فعالیت‌های اقتصادی محاسبه شده‌اند.

از آنجا که انتخاب فعالان اقتصادی مشارکت‌کننده در این طرح به روش نمونه‌گیری بوده است برای تعمیم نتایج حاصل از جمع‌آوری و پردازش داده‌ها به کل کشور، نیاز به تکمیل اطلاعات توسط حجم قابل قبولی از فعالان اقتصادی ضرورت داشته است. ولیکن تعداد پاسخگویان در اجرای پایش در پاییز ۱۳۹۵، ۸۲۰ نمونه (فعال اقتصادی) بوده که کمتر از حدنصاب قابل قبول مورد نظر است (به عبارت دیگر تعداد نمونه‌های انتخاب شده سطح انتشار داده‌ها را از حالت ایتیمم خارج کرده است) لذا نتایج این طرح در سطح تعداد داده جمع‌آوری شده معتبر می‌باشد.

۱- معرفی مؤلفه‌های طرح پایش

مطابق مدل ارائه‌شده برای محاسبه شاخص محیط کسب و کار در ایران، شاخص ملی محیط کسب و کار از طریق انجام محاسبات بر روی ۷۰ نماگر که شامل ۲۸ مؤلفه پیمایشی و ۴۲ مؤلفه آماری که از عوامل مختلف و قابل احصای مؤثر بر اداره واحدهای تولیدی در ایران معرفی شده است، حاصل می‌شود. قابل ذکر است مؤلفه‌های پیمایشی و آماری مورد استفاده در محاسبه فضای کسب و کار کشور به صورت زیر تعریف شده‌اند:

الف : مؤلفه‌های پیمایشی:

۱. عدم استقبال همکاران و مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصول
۲. برداشت‌های سلیقه‌ای و غیرقابل پیش‌بینی ماموران از قوانین و مقررات (برق، گاز، محیط زیست، تأمین اجتماعی و...)
۳. بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد (دولتی یا خصوصی) به ایفای تعهدات و وعده‌هایشان
۴. بی‌ثباتی سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب و کار
۵. بی‌ثباتی و غیرقابل پیش‌بینی بودن قیمت‌ها (مواد اولیه و محصولات)
۶. رویه‌های سختگیرانه در ادارات کار و بیمه برای مدیریت نیروی انسانی
۷. تمایل شهروندان به خرید کالاهای خارجی و بی‌رغبتی به خرید محصولات ایرانی

۸. تولید و عرضه نسبتاً آزاد کالاهای غیراستاندارد و تقلبی در بازار
۹. رقابت غیرمنصفانه شرکت‌ها و مؤسسات دولتی یا شبه دولتی در بازار
۱۰. رویه‌های غیرمنصفانه و ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات
۱۱. دشواری تامین مالی از بانک‌ها
۱۲. فقدان یا شفاف نبودن اطلاعات موردنیاز برای فعالیت اقتصادی
۱۳. ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل (جاده‌ای، ریلی، هوایی، دریایی و بندری)
۱۴. ضعف دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد مؤثر متجاوزان به حقوق دیگران
۱۵. وجود انحصار، امتیاز یا هر نوع رانت به یک یا تعدادی از رقبای بازار
۱۶. ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار
۱۷. عرضه کالاهای قاچاق و رقابت غیرمنصفانه محصولات خارجی و داخلی در بازار ایران
۱۸. فقدان یا نقص ارتباطات پسینی و پیشینی و خوشه‌های تولید
۱۹. قیمت‌گذاری و دخالت‌های غیرمنطقی نهادهای حاکمیتی در بازار
۲۰. کارگریزی عمومی و استقبال نیروی کار از تعطیلی روزهای کاری
۲۱. کمبود تقاضای مؤثر در بازار
۲۲. کمبود فناوری‌های مورد نیاز
۲۳. کمبود نیروی کار ماهر
۲۴. محدودیت‌های دسترسی به ارتباطات (تلفن همراه و اینترنت)
۲۵. محدودیت دسترسی به برق
۲۶. محدودیت دسترسی به سوخت (گاز، گازوئیل و...)
۲۷. مفاسد مالی و اداری در دستگاه‌های حکومتی
۲۸. موانع اداری کسب و کار (ادارات و دستگاه‌های اجرایی مرتبط با کسب و کار)

ب. مؤلفه‌های آماری:

محیط نهادی

نماگر ۱. محیط سیاسی (تأثیر عوامل سیاسی - امنیتی بر اداره بنگاه‌ها):

۱.۱- تعداد مطبوعات دارای مجوز و فعال (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)

۱.۲- سرقت مستوجب تعزیر (به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)

۱.۳- تعداد سازمانهای مردم‌نهاد(سمن) - (به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)

نماگر ۲. محیط علمی - آموزشی (مهارت و تحصیلات نیروی انسانی):

۲.۱- دانش آموخته‌های مراکز فنی حرفه ای (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)

۲.۲- تعداد دانش آموخته‌های دانشگاهی (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)

۲.۳- نرخ باسوادی ۶ ساله و بالاتر

۲.۴- تعداد دانش آموزان به ازای هر کلاس

نماگر ۳. محیط فرهنگی (فرهنگ، رضایت‌مندی و فرهیختگی نیروی انسانی):

۳.۱- تعداد صندلی‌های سینما (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)

۳.۲- تعداد فرهنگ‌سراها و کتابخانه‌های عمومی (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)

۳.۳- تعداد عناوین کتاب‌های منتشرشده در استان (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)

۳.۴- تعداد خواسته‌های بازگشت به کار در هیأت‌های تشخیص دعاوی کار به نسبت کل شاغلان استان

نماگر ۴. فن‌آوری و نوآوری:

۴.۱- شاخص استانی فن‌آوری اطلاعات

۴.۲- تعداد کاربران اینترنت

۴.۳- تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)

نماگر ۵. محیط قانونی و حقوقی(حاکمیت قانون، تضمین‌های حقوق مالکیت و عملکرد دادگستری):

۵.۱- نرخ رسیدگی به پرونده‌های قضایی (درصد از ورودی)

۵.۲- امتیاز قضایی و اداری (تخصیصی گزارش‌های عملکرد استانی قوه قضائیه)

۵.۳- میانگین زمان رسیدگی به هر پرونده ورودی (روز)

۵.۴- تعداد پرونده‌های مطالبه طلب (به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)

نماگر ۶. ساختار و عملکرد دولت:

۶.۱- تعداد کارمندان دستگاه‌های دولتی و حکومتی (به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)

۶.۲- پرداخت‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عملکرد بودجه عمرانی)

محیط اقتصادی

نماگر ۷. محیط کلان (ثبات اقتصاد کلان، ساختارهای اشتغال):

۷.۱- شاخص تورم مصرف کننده

۷.۲- شاخص تورم تولیدکننده

۷.۳- نرخ مشارکت نیروی انسانی (درصد)

۷.۴- نرخ بیکاری (درصد)

۷.۵- ارزش صادرات غیرنفتی استان (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)

۷.۶- نرخ رشد منطقه ای (درصد)

نماگر ۸. محیط مالی (تأمین مالی):

۸.۱- سرانه مانده تسهیلات اعطایی

نماگر ۹. محیط جغرافیایی (زیرساخت‌ها، ظرفیت‌ها یا اقلیمی و استانی):

۹.۱- متوسط بارندگی سالانه استان (میلی‌متر)

۹.۲- تعداد هتل‌های ۴ و ۵ ستاره

۹.۳- سرانه تعداد تخت بیمارستانی فعال

۹.۴- طول راه‌های بین شهری (کیلومتر به ازای هر کیلومتر مربع مساحت)

۹.۵- تعداد انبار و سردخانه (به نسبت مساحت استان)

۹.۶- مساحت مراتع خوب (به نسبت مساحت استان)

۹.۷- ضریب نفوذ بیمه (درصد)

۹.۸- فاصله مرکز استان تا بندر تجاری (آبی) و فعال بین المللی (کیلومتر)

۹.۹- طول راه آهن به مساحت استان (کیلومتر به ازای هر کیلومتر مربع)

۹.۱۰- درصد روستاهای گازرسانی شده (درصد از کل روستاهای استان)

نماگر ۱۰. ساختار تولید (انحصار، خوشه‌ها، وابستگی به مواد اولیه):

۱۰.۱- بهره برداران کشاورزی (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)

۱۰.۲- مساحت کشت آبی (درصد از کل مساحت زیر کشت)

۱۰.۳- تعداد معادن در حال بهره‌برداری (به نسبت مساحت استان)

۱۰.۴- تعداد کارگاه‌های صنعتی فعال (به نسبت مساحت استان)

۱۰.۵- سرانه مساحت پروانه‌های ساختمانی صادره در نقاط شهری

۲- طرح نمونه‌گیری

از آنجا که استخراج، انتشار داده‌ها و ارایه نتایج در این گزارش، در سطح متغیرهای اپتیمم شده است و همچنین برای اینکه محاسبات از مبنای دقیق آماری برخوردار باشد لذا انتخاب نمونه‌ها (فعالان اقتصادی) بر مبنای طرح نمونه‌گیری است که در ذیل به تفصیل به جزئیات آن اشاره می‌شود.

هدف کلی:

هدف کلی از این طرح، شناخت وضعیت جاری محیط کسب و کار در ایران و تغییرات آن به صورت فصلی و سالانه است. این هدف از طریق موارد زیر بدست می‌آید:

برآورد فصلی و سالانه شاخص ملی محیط کسب و کار در ایران

برآورد فصلی و سالانه شاخص استانی محیط کسب و کار در ایران

برآورد تغییرات فصلی شاخص محیط کسب و کار در سطح ملی و استانی

برآورد ملی فصلی و سالانه شاخص ملی محیط کسب و کار در ایران در سطح بخش‌های اقتصادی (خدمات، صنعت و کشاورزی)

برآورد ملی فصلی و سالانه شاخص ملی محیط کسب و کار در ایران در سطح فعالیت‌های اصلی اقتصادی (ISIC)²

جامعه هدف

مجموعه واحدهایی که طبق تعریف شامل اعضای فعال اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی ایران، اتاق اصناف و اتاق تعاون می‌باشند، جامعه هدف طرح را تشکیل می‌دهند. بنابراین این طرح اعضای غیرفعال و اعضای که عضو سه اتاق نمی‌باشند را پوشش نمی‌دهد.

جامعه آمارگیری

جامعه آمارگیری در این طرح با حذف اعضای غیر فعال سه اتاق از چارچوب آماری بدست می‌آید.

واحد آماری

واحد آماری، مدیر یک واحد از سه اتاق کشور می‌باشد که در بانک اطلاعاتی سه اتاق ثبت شده است و فعال می‌باشد.

زمان آماری

زمان آماری برای تکمیل سؤالات پرسشنامه، وضعیت محیط کسب و کار در فصل پاییز سال ۱۳۹۵ است.

زمان آمارگیری

زمان آمارگیری به مدت ۳۰ روز از ۱۵ بهمن تا ۱۵ اسفند ماه سال ۱۳۹۵ است.

روش آمارگیری

روش آمارگیری در این طرح به صورت نمونه‌گیری برای مؤلفه‌های پیمایشی و جمع‌آوری داده از منابع رسمی برای مؤلفه‌های آماری است.

روش جمع‌آوری اطلاعات

اطلاعات مورد نیاز این طرح به دو طریق بدست می‌آید. برای مؤلفه‌های پیمایشی به صورت آمارگیری الکترونیکی و تکمیل پرسشنامه از طریق سامانه اینترنتی توسط واحدهای انتخاب شده در طرح نمونه‌گیری است و بخش دوم از طریق جمع‌آوری داده از مراجع رسمی می‌باشد.

سطح ارائه برآورد

برآوردهای این طرح بر اساس اهداف طرح به صورت ملی و استانی می‌باشد.

پارامتر مورد نظر

پارامترهای مورد نظر شامل میانگین وزنی شاخص محیط کسب و کار در ایران می‌باشد.

خطای نمونه‌گیری پذیرفته شده

حداکثر خطای نسبی پذیرفته شده در این طرح برای برآورد میانگین متغیر ذکر شده ۲۵ درصد است.

چارچوب نمونه‌گیری

چارچوب نمونه‌گیری این طرح، چارچوب اعضا فعال سه اتاق می‌باشد.

واحد نمونه‌گیری

واحد نمونه‌گیری در این طرح واحدهای فعال سه اتاق می‌باشد.

روش نمونه‌گیری

روش نمونه‌گیری در این طرح نمونه‌گیری احتمالی طبقه‌بندی می‌باشد.

روش تعیین اندازه نمونه

تعداد واحدهای نمونه برای برآورد میانگین در هر استان از رابطه زیر بدست می‌آید.

$$n = \left(\frac{z_{0.975} S}{r \bar{x}} \right)^2 (N_r + 1)$$

جدول ۱- تعداد واحدهای نمونه طرح به تفکیک استان

تعداد واحدهای نمونه	استان	تعداد واحدهای نمونه	استان
۱۳۰	سیستان و بلوچستان	۷۹۹۰	کل کشور
۴۰۳	فارس	۳۳۰	آذربایجان شرقی
۱۵۰	قزوین	۲۰۰	آذربایجان غربی
۱۴۰	قم	۱۳۰	اردبیل
۱۴۰	کردستان	۷۰۰	اصفهان
۲۵۷	کرمان	۲۵۱	البرز
۱۶۳	کرمانشاه	۱۳۰	ایلام
۱۳۰	کهگیلویه و بویراحمد	۲۷۰	بوشهر
۱۳۰	گلستان	۱۴۰۰	تهران
۲۰۲	گیلان	۱۲۵	چهارمحال و بختیاری
۱۳۵	لرستان	۱۳۰	خراسان جنوبی
۳۲۳	مازندران	۵۲۷	خراسان رضوی
۱۶۷	مرکزی	۱۲۵	خراسان شمالی
۱۵۵	هرمزگان	۴۶۷	خوزستان
۱۴۰	همدان	۱۳۰	زنجان
۱۸۰	یزد	۱۳۰	سمنان

تعداد نمونه‌ها برای محاسبه شاخص کسب و کار در کل کشور بهینه شده است و تعداد نمونه تخصیص یافته برای هر استان بر اساس تولید ناخالص داخلی بدون نفت به گونه‌ای است که حداکثر خطای نسبی (t)، ۲۰ درصد شود. ضریب تغییرات (CV) نیز یک در نظر گرفته شده است. نمونه‌ها بر اساس روش‌های احتمالی انتخاب می‌شوند و وزن‌ها بر اساس احتمال انتخاب واحدها و میزان عدم تکمیل پرسشنامه‌ها برآورد می‌شوند.

از آنجا که بر اساس ماده ۴ قانون بهبود مستمر کسب و کار، شاخص‌های پایش علاوه بر سطوح ملی، استانی و بخشی باید بر حسب فعالیت (۲۱ بخش حرفی طبقه‌بندی استاندارد فعالیت‌های اقتصادی ISIC.rev4) نیز محاسبه شوند، لذا تعداد کل نمونه‌ها (۷۹۹۰)، افزایش قابل ملاحظه‌ای نسبت به شرایطی که این متغیر در نظر گرفته نشود، خواهد داشت.

۳- محاسبه شاخص‌ها و زیرشاخص‌های محیط کسب و کار

پس از استخراج داده‌های پیمایشی، ابتدا برای هر مؤلفه، میانگین ارزیابی اعضای اتاق‌های هر استان در هر بخش محاسبه می‌شود. در فرمول زیر مشارکت‌کننده‌ها (n) هر استان (i) در هر بخش (j) است و اندیس k نشان‌دهنده رای دهنده مورد نظر (اعضای اتاق‌های سه‌گانه) است.

$$q_{ij} = \frac{\sum_{k=1}^n q_{ijk}}{n_{ij}}$$

بعد از محاسبه میانگین ارزیابی اعضای اتاق‌های هر استان در هر بخش، میانگین ساده هر یک از مؤلفه‌های پیمایشی مربوط به هر یک از بخش مؤلفه‌های پیمایشی نماگرها محاسبه می‌شود.

شاخص ارزیابی هر نماگر در هر استان با استفاده از وزن‌های بخشی و فرمول زیر محاسبه می‌شود که در آن ترکیب وزنی جزء داده‌های آماری (Hard Data) با نسبت ۲۰ درصد و جزء مؤلفه‌های پیمایشی (Survey Data) با نسبت ۸۰ درصد برای هر یک از نماگرها برای هر استان (i) در هر بخش (j) است:

$$I_i = \sum_{j=1}^3 S_j P_{ij}$$

شاخص ارزیابی هر نماگر در هر بخش نیز با استفاده از وزن‌های استانی و فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$I_j = \sum_{i=1}^m W_i P_{ij}$$

شاخص ارزیابی هر نماگر در کل نیز با استفاده از وزن‌های استانی و وزن‌های بخشی و فرمول زیر محاسبه می‌شود:

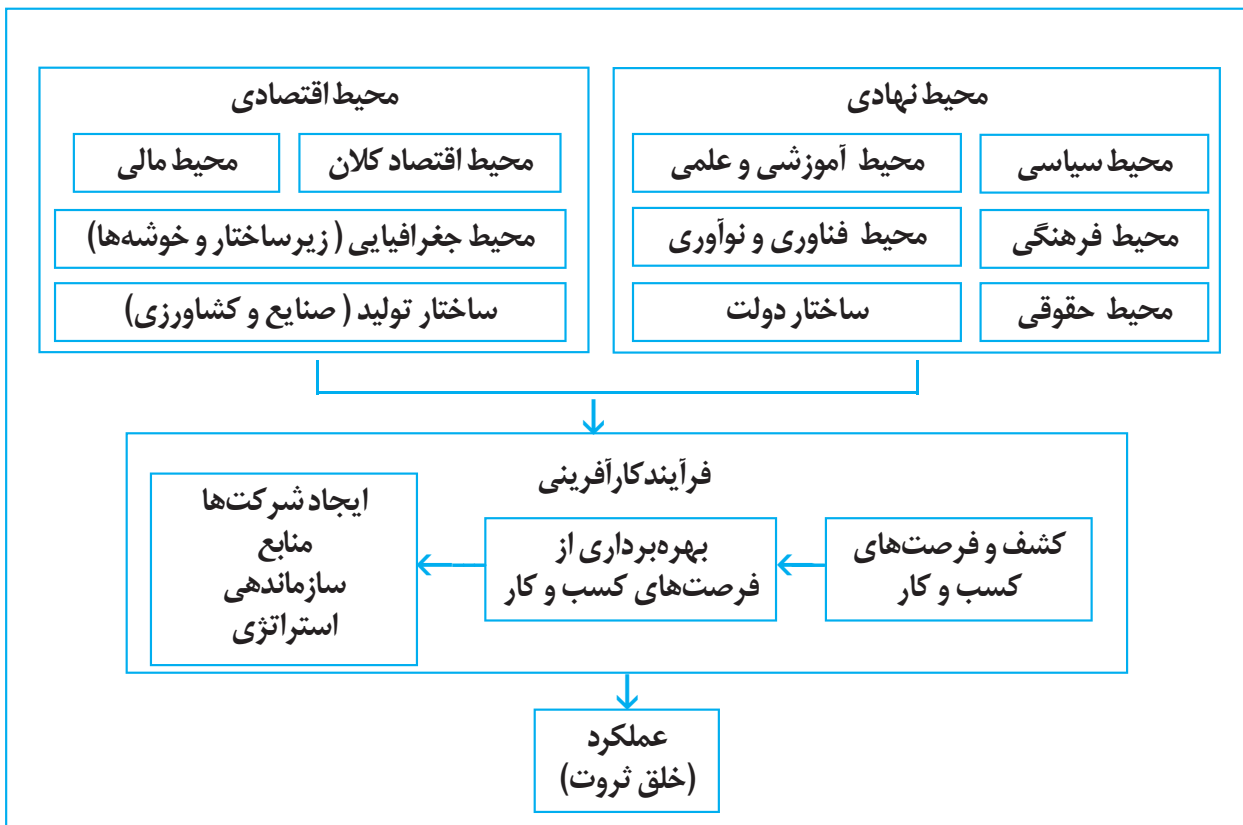
$$I = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^3 W_i S_j P_{ij}$$

۴- آشنایی با نظریه عمومی کارآفرینی شین

بر اساس نظریه عمومی کارآفرینی شین می‌توان دو مجموعه عوامل محیطی معین: محیط اقتصادی و محیط نهادی را تفکیک کرد. عوامل محیط اقتصادی شامل محیط اقتصاد کلان، محیط مالی، ساختار تولید و محیط جغرافیایی و عوامل محیط نهادی شامل محیط سیاسی، محیط حقوقی، محیط فرهنگی و محیط آموزشی، علمی و محیط فناوری و نوآوری و ساختار دولت می‌شود. این دو مجموعه عوامل بر کسب و کارهای موجود و بر فرآیند کارآفرینی که در واقع نقطه آغازین کسب و کار است، اثر می‌گذارد. هر چه محیط کسب و کار (محیط نهادی و اقتصادی) شرایط بهتری داشته باشد، بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی بیشتر است و هر چه بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی در جامعه‌ای بیشتر باشد، عملکرد اقتصاد آن کشور و خلق ارزش و ثروت در آن جامعه بیشتر می‌شود.

شکل ۱. مدل مفهومی بسط یافته محیط کسب و کار بر اساس نظریه عمومی کارآفرینی شین

بخش دوم: جداول آماری، نمودارها و تحلیل آماری

۱- شاخص ملی محیط کسب و کار

جدول ۲ - شاخص ملی محیط کسب و کار

شاخص ملی محیط کسب و کار (پاییز ۱۳۹۵)	
میانگین کل	۵/۸۶

نتایج پایش ملی محیط کسب و کار ایران در پاییز ۱۳۹۵، رقم ۵/۸۶ (نمره بدترین ارزیابی ۱۰ است) را به عنوان شاخص ملی به دست می‌دهد که اندکی بهتر از وضعیت این شاخص در آخرین ارزیابی مرکز پژوهش‌های مجلس در تابستان ۱۳۹۵ (با میانگین ۵/۹۳) بوده است. همچنین این ارزیابی بیانگر آن است که از نظر فعالان اقتصادی مشارکت کننده در این پایش، محیط کسب و کار ایران در پاییز ۱۳۹۵ در مقایسه با ارزیابی مرکز پژوهش‌های مجلس در فصل مشابه سال قبل نیز (پاییز ۱۳۹۴ با میانگین ۶/۰۴ از ۱۰) اندکی مساعدتر شده است.

۲- شاخص بخشی محیط کسب و کار

جدول ۳ - شاخص محیط کسب و کار بر حسب بخش‌های عمده اقتصادی

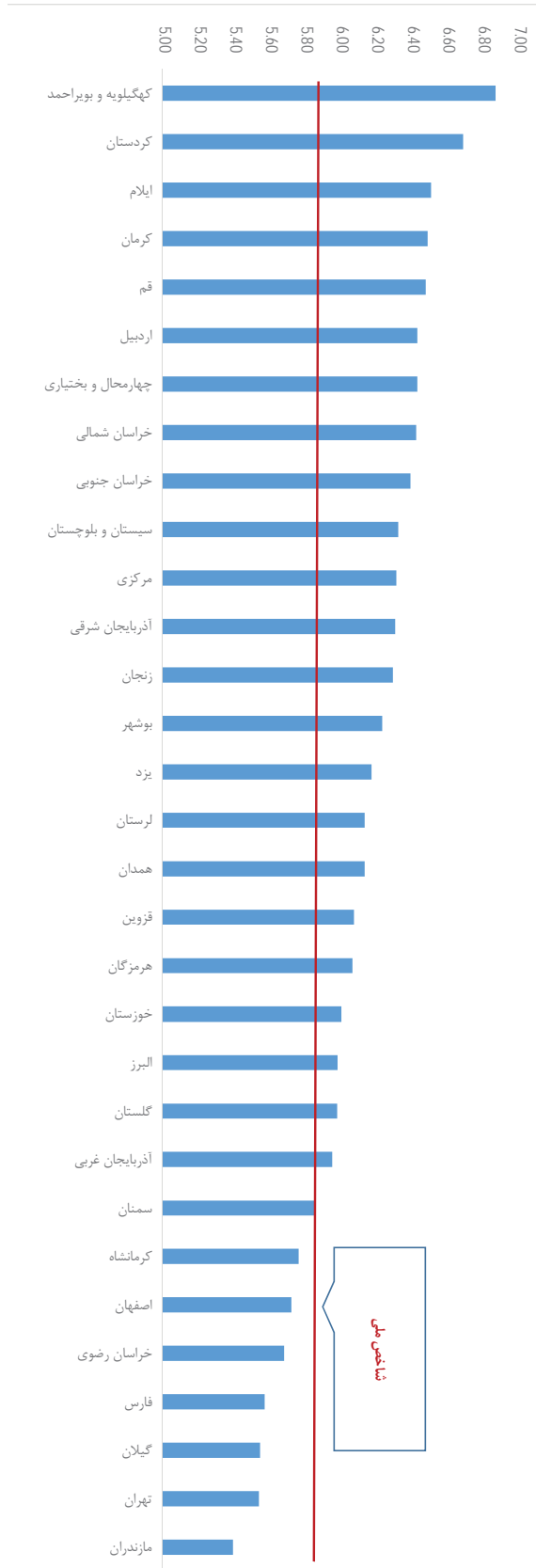
کشاورزی	صنعت	خدمات
۵/۲۹	۶/۶۴	۵/۱۶

با توجه به تقسیم رشته فعالیت‌ها در سه بخش عمده کشاورزی، صنعت و خدمات، فعالان اقتصادی سراسر کشور در پاییز ۱۳۹۵، وضعیت محیط کسب و کار بخش صنعت و بخش خدمات را به ترتیب، دارای نامساعدترین و مساعدترین محیط کسب و کار ارزیابی نموده‌اند.

۳- شاخص استانی محیط کسب و کار

نمودار ۱: شاخص استانی محیط کسب و کار

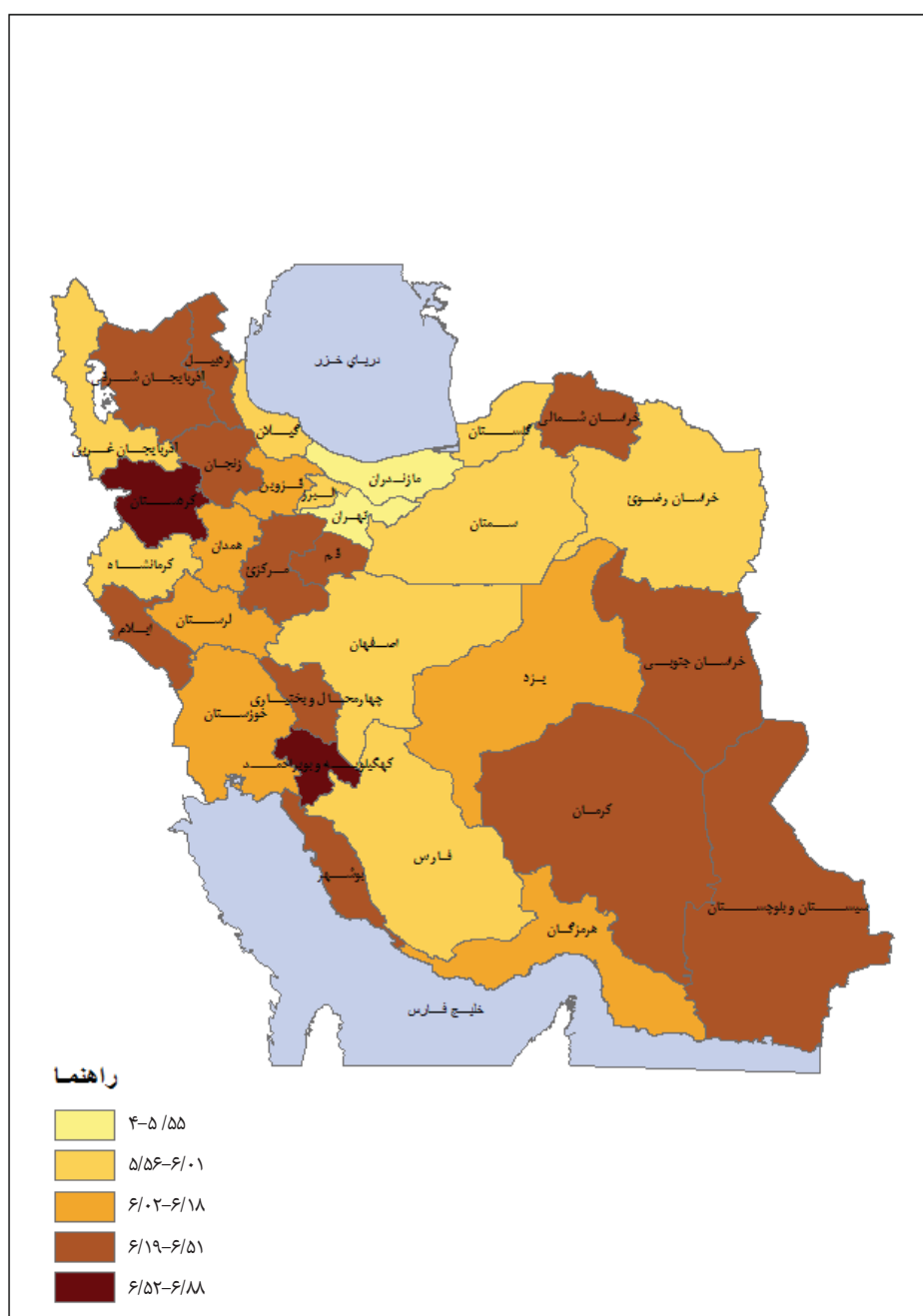

جدول ۴ - شاخص استانی محیط کسب و کار

استان	شاخص محیط کسب و کار (پاییز ۱۳۹۵)
آذربایجان شرقی	۶/۳۱
آذربایجان غربی	۵/۹۶
اردبیل	۶/۴۴
اصفهان	۵/۷۲
البرز	۵/۹۹
ایلام	۶/۵۱
بوشهر	۶/۲۴
تهران	۵/۵۴
چهارمحال و بختیاری	۶/۴۲
خراسان جنوبی	۶/۴۰
خراسان رضوی	۵/۶۸
خراسان شمالی	۶/۴۲
خوزستان	۶/۰۱
زنجان	۶/۳۰
سمنان	۵/۸۶
سیستان و بلوچستان	۶/۳۲
فارس	۵/۵۸
قزوین	۶/۰۸
قم	۶/۴۸
کردستان	۶/۶۹
کرمان	۶/۴۹
کرمانشاه	۵/۷۷
کهگیلویه و بویراحمد	۶/۸۸
گلستان	۵/۹۸
گیلان	۵/۵۵
لرستان	۶/۱۴
مازندران	۵/۴۰
مرکزی	۶/۳۲
هرمزگان	۶/۰۷
همدان	۶/۱۴
یزد	۶/۱۸

نتایج ارزیابی طرح پایش در پاییز ۱۳۹۵ نشان می‌دهد از منظر وضعیت مؤلفه‌های محیط کسب و کار، استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، کردستان و ایلام دارای محیط کسب و کار نامساعدتر و استان‌های مازندران، تهران و گیلان دارای محیط کسب و کار مساعدتری نسبت به سایر استان‌ها بوده‌اند. قابل ذکر است که عدد شاخص برای حدود ۷۵ درصد استان‌های کشور از رقم شاخص ملی فضای کسب و کار بالاتر بوده که نشانگر وضعیت نامناسب این شاخص در اکثر استان‌ها نسبت به شاخص ملی است.

شکل ۲- نقشه موضوعی شاخص استانی محیط کسب و کار

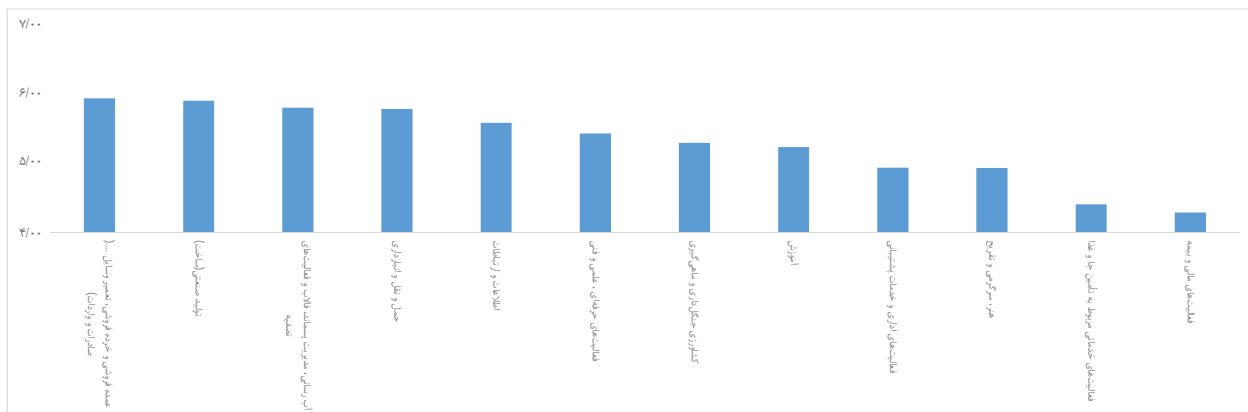
۴- شاخص محیط کسب و کار بر اساس رشته فعالیت اقتصادی

جدول ۵ - شاخص محیط کسب و کار بر اساس رشته فعالیت اقتصادی

شخص پاییز ۱۳۹۵	عنوان رشته فعالیت
5/93	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل ... (صادرات و واردات)
5/89	تولید صنعتی (ساخت)
5/79	آب رسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه
5/77	حمل و نقل و انبارداری
5/57	اطلاعات و ارتباطات
5/42	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
5/29	کشاورزی، جنگل‌داری و ماهی‌گیری
5/23	آموزش
4/93	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
4/92	هنر، سرگرمی و تفریح
4/40	فعالیت‌های خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا
4/29	فعالیت‌های مالی و بیمه

فعالان اقتصادی سراسر کشور در پاییز ۱۳۹۵، رشته فعالیت عمده‌فروشی و خرده‌فروشی، تعمیر وسایل، ... (صادرات و واردات) با رقم شاخص ۵/۹۳ را دارای نامساعدترین محیط کسب و کار و رشته فعالیت مالی و بیمه با رقم شاخص ۴/۲۹ را دارای مساعدترین محیط برای کسب و کار نسبت به سایر رشته‌های اقتصادی ارزیابی نموده‌اند. لازم به ذکر است که از ۲۱ رشته فعالیت عمده (سطح حرفی طبقه‌بندی ISIC.rev4)، ۹ رشته فعالیت به دلیل قرارگرفتن در بخش عمومی و همچنین عدم همکاری واحدهای نمونه موردنظر، فاقد داده‌های لازم برای انتشار نتایج بوده‌اند.

نمودار ۲ - شاخص محیط کسب و کار بر اساس رشته فعالیت اقتصادی

۵- شاخص محیط کسب و کار به تفکیک مؤلفه‌های پیمایشی و اتاق‌ها

جدول ۶ - شاخص محیط کسب و کار به تفکیک مؤلفه‌های پیمایشی و سه اتاق - پاییز ۱۳۹۵

اتاق اصناف	اتاق تعاون	اتاق بازرگانی	کل	عنوان مؤلفه (موانع کسب و کار)
5/68	5/81	5/86	5/83	میانگین مؤلفه‌ها
4/49	4/76	4/23	4/39	عدم استقبال همکاران و مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصول
5/75	6/54	6/70	6/58	برداشت‌های سلیقه‌ای و غیرقابل پیش‌بینی مأموران از قوانین و مقررات (برق، گاز، محیط زیست، تامین اجتماعی و...)
6/46	7/20	6/70	6/81	بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد (دولتی یا خصوصی) به ایفای تعهدات و وعده‌هایشان
6/62	7/40	7/39	7/33	بی‌ثباتی سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب و کار
7/38	7/19	7/47	7/39	بی‌ثباتی و غیرقابل پیش‌بینی بودن قیمت‌ها (مواد اولیه و محصولات)
6/12	6/76	6/81	6/74	رویه‌های سختگیرانه در ادارات کار و بیمه برای مدیریت نیروی انسانی
5/72	5/14	5/29	5/29	تمایل شهروندان به خرید کالاهای خارجی و بی‌رغبتی به خرید محصولات ایرانی
6/22	6/31	6/83	6/65	تولید و عرضه نسبتاً آزاد کالاهای غیر استاندارد و تقلبی در بازار
5/54	6/28	6/39	6/29	رقابت غیرمنصفانه شرکتها و موسسات دولتی یا شبه‌دولتی در بازار
6/94	6/46	7/31	7/06	رویه‌های غیرمنصفانه و ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات
8/58	8/13	7/50	7/75	دشواری تامین مالی از بانک‌ها
5/54	6/32	6/41	6/32	فقدان یا شفاف نبودن اطلاعات موردنیاز برای فعالیت اقتصادی
4/33	4/69	5/08	4/92	ضعف زیر ساخت‌های حمل و نقل (جاده‌ای، ریلی، هوایی، دریایی و بندری)
5/65	5/87	6/49	6/26	ضعف دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد موثر متجاوزان به حقوق دیگران
6/01	6/67	6/49	6/50	وجود انحصار، امتیاز یا هرنوع رانت به یک یا تعدادی از رقبا در بازار
5/54	5/23	4/81	4/98	ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار
6/16	5/55	5/93	5/85	عرضه کالاهای قاچاق و رقابت غیر منصفانه محصولات خارجی و داخلی در بازار ایران
4/94	5/21	4/88	4/97	فقدان یا نقص ارتباطات پسینی و پیشینی و خوشه‌های تولید
5/42	6/08	5/59	5/70	قیمت‌گذاری و دخالت‌های غیرمنطقی نهادهای حاکمیتی در بازار
5/35	4/94	5/66	5/45	کارگریز عمومی و استقبال نیروی کار از تعطیلی روزهای کاری
6/68	5/75	6/18	6/11	کمبود تقاضای موثر در بازار
6/28	5/43	5/56	5/59	کمبود فناوری‌های مورد نیاز
5/48	4/40	5/08	4/94	کمبود نیروی کار ماهر
3/67	3/63	3/83	3/77	محدودیت‌های دسترسی به ارتباطات (تلفن همراه و اینترنت)
2/75	3/09	2/54	2/70	محدودیت دسترسی به برق
2/91	3/75	2/78	3/04	محدودیت دسترسی به سوخت (گاز، گازوئیل و...)
6/39	6/56	6/68	6/62	مفاسد مالی و اداری در دستگاه‌های حکومتی
6/12	7/31	7/42	7/28	موانع اداری کسب و کار (ادارات و دستگاه‌های اجرایی مرتبط با کسب و کار)

در پاییز ۱۳۹۵، فعالان اقتصادی مشارکت کننده در این پایش، سه مؤلفه: ۱- دشواری تأمین مالی، ۲- بی‌ثباتی و غیرقابل پیش‌بینی بودن قیمت‌ها (مواد اولیه و محصولات) و ۳- بی‌ثباتی سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب و کار را نامناسب‌ترین و سه مؤلفه: ۱- محدودیت دسترسی به برق ۲- محدودیت دسترسی به سوخت (گاز، گازوئیل و...) و ۳- محدودیت‌های دسترسی به ارتباطات (تلفن همراه و اینترنت) را مناسب‌ترین مؤلفه‌های محیط کسب و کار کشور نسبت به سایر مؤلفه‌ها ارزیابی نموده‌اند.

علاوه بر این، مهمترین موانع کسب و کار بیان شده توسط فعالان اقتصادی زیرمجموعه هر یک از سه اتاق بازرگانی، تعاون و اصناف ایران نیز در قالب جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۷- مهمترین موانع کسب و کار بیان شده توسط فعالان اقتصادی زیرمجموعه هر یک از سه اتاق

اولویت مجموعه	1	2	3	4	5
کل	دشواری تأمین مالی از بانک‌ها	بی‌ثباتی و غیرقابل پیش‌بینی بودن قیمت‌ها (مواد اولیه و محصولات)	بی‌ثباتی سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب و کار	موانع اداری کسب و کار (ادارات و دستگاه‌های اجرایی مرتبط با کسب و کار)	رویه‌های غیرمنصفانه و ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات
اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران	دشواری تأمین مالی از بانک‌ها	بی‌ثباتی و غیرقابل پیش‌بینی بودن قیمت‌ها (مواد اولیه و محصولات)	موانع اداری کسب و کار (ادارات و دستگاه‌های اجرایی مرتبط با کسب و کار)	بی‌ثباتی سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب و کار	رویه‌های غیرمنصفانه و ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات
اتاق تعاون ایران	دشواری تأمین مالی از بانک‌ها	بی‌ثباتی سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب و کار	موانع اداری کسب و کار (ادارات و دستگاه‌های اجرایی مرتبط با کسب و کار)	بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد (دولتی یا خصوصی) به ایفای تعهدات و وعده هایشان	بی‌ثباتی و غیرقابل پیش‌بینی بودن قیمت‌ها (مواد اولیه و محصولات)
اتاق اصناف ایران	دشواری تأمین مالی از بانک‌ها	بی‌ثباتی و غیرقابل پیش‌بینی بودن قیمت‌ها (مواد اولیه و محصولات)	رویه‌های غیرمنصفانه و ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات	کمبود تقاضای موثر در بازار	بی‌ثباتی سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب و کار

مهمترین مشکل در مجموع سه اتاق، دشواری تأمین مالی از بانک‌ها عنوان شده است. بی‌ثباتی و غیرقابل پیش‌بینی بودن قیمت‌ها (مواد اولیه و محصولات) در اولویت دوم اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران و اتاق اصناف بوده است اما در اتاق تعاون بی‌ثباتی سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب و کار به عنوان اولویت دوم قرار گرفته است. و اما در جایگاه سوم، اتاق اصناف اولویت سوم خود را رویه‌های غیرمنصفانه و ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات بیان کرده است و در دو اتاق دیگر، موانع اداری کسب و کار (ادارات و دستگاه‌های اجرایی مرتبط با کسب و کار) به عنوان اولویت سوم بیان شده است.

۶- شاخص ملی محیط کسب و کار بر اساس مدل کارآفرینی شین

جدول ۸- شاخص ملی محیط کسب و کار بر اساس نماگرهای مدل کارآفرینی شین

شاخص کل	شاخص محیط	شاخص نماگر	نماگر	محیط	
6/13	6/19	6/63	محیط سیاسی امنیتی	نهادی	
		5/30	محیط علمی آموزشی		
		6/05	محیط فرهنگی		
		5/48	محیط فناوری و نوآوری		
		6/13	محیط قانونی و حقوقی		
		7/06	ساختار و عملکرد دولت		
	6/06	6/06	6/43	محیط اقتصاد کلان	اقتصادی
			8/11	محیط مالی	
			4/39	محیط جغرافیایی - زیرساختها و ظرفیتهای اقلیمی	
			6/15	ساختار تولید - انحصار، خوشه ها، مواد اولیه	

بر اساس نظریه عمومی کارآفرینی شین، وضعیت محیط کسب و کار ایران در پاییز ۱۳۹۵، با شاخص ۶/۱۳ از ۱۰ (عدد ۱۰ بدترین ارزیابی) ارزیابی شده است. به طوری که میانگین ارزیابی محیط اقتصادی (شامل محیط مالی، محیط اقتصاد کلان، ساختار تولید و محیط جغرافیایی) ۶/۰۶ و میانگین ارزیابی محیط نهادی (شامل محیط سیاسی، محیط حقوقی، محیط فرهنگی و ساختار دولت، محیط فناوری و نوآوری و محیط آموزشی و علمی) ۶/۱۹ است.

نگاه اجمالی نشان می‌دهد که محیط جغرافیایی با عدد ۴/۳۹ و محیط مالی با عدد ۸/۱۱ به ترتیب مساعدترین و نامساعدترین محیطها بر اساس نظریه عمومی کارآفرینی شین می‌باشند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که مؤلفه دشواری تامین مالی از بانکها، بیشترین سهم را در ایجاد محیط نامناسب برای فعالان اقتصادی در محیط مالی داشته است.

نمودار ۳: شاخص محیط کسب و کار بر اساس مدل کارآفرینی شین

